

УДК 342.95
JEL K23

Слободенюк В.Б.⁴⁷

*студент, Київський міжнародний університет
(Київ, Україна)*

<https://orcid.org/0000-0002-3720-1733>

науковий керівник

Сапарова А.О.

*к.ю.н., Київський міжнародний університет
(Київ, Україна)*

ПРОБЛЕМАТИКА СИСТЕМИ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ

У статті досліджено систему адміністративних стягнень. Деталізовано ознаки системи адміністративних стягнень. Визначені проблемні аспекти закріпленої в КУпАП системи адміністративних стягнень.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративне стягнення, система стягнень, ознаки стягнень.

Слободенюк В.Б.

*студент, Киевский международный университет
(Киев, Украина)*

научный руководитель

Сапарова А.А.

*к.ю.н., Киевский международный университет
(Киев, Украина)*

ПРОБЛЕМАТИКА СИСТЕМЫ АДМИНИСТРАТИВНЫХ НАКАЗАНИЙ

В статье исследована система административных взысканий. Детализировано признаки системы административных взысканий. Определены проблемные аспекты закреплённой в КУпАП системы административных взысканий.

Ключевые слова: административная ответственность, административное взыскание, система взысканий, признаки взысканий.

Slobodenyuk V.

*Student, Kyiv International University
(Kyiv, Ukraine)*

Saparova A.

⁴⁷ Слободенюк Володимир Борисович, студент Навчально-наукового юридичного інституту, Київський міжнародний університет, (Київ, Україна)

*PhD in Law, Kyiv International University
(Kyiv, Ukraine)*

PROBLEMATICS OF THE SYSTEM OF ADMINISTRATIVE PUNISHMENTS

The article examines the system of administrative penalties. Details of the system of administrative penalties are detailed. The problem aspects of the system of administrative penalties fixed in the Code are defined.

Key words: administrative responsibility, administrative penalty, system of penalties, signs of penalties.

Актуальність проблеми. Для адміністративного стягнення як явища соціально-правової дійсності системне уявлення його компонентів, елементів і взаємозв'язків має принципове теоретичне значення. Від того, що саме розуміється під системою адміністративних стягнень, які каральні прояви і в якому порядку включаються до неї, як вони співвідносяться між собою і вводяться в реальну взаємодію, залежить майже все, що асоціюється з адміністративним стягненням.

Незважаючи на важливість закріплення на законодавчому рівні системи адміністративних стягнень, її визначення нині, Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) після всіх змін і доповнень, не містить норми, яка визначає це поняття, немає і спеціальної норми, яка викладала б принципи побудови системи таких стягнень. Як справедливо зауважує Є.В. Додін, «з часом, у міру розвитку суспільних відносин значно змінилася...система адміністративних стягнень»; при цьому «слід вести розмову про її...недосконалість» через брак певної державної позиції щодо питань застосування адміністративних стягнень [2, с. 312]. Видається, що відсутність саме чіткого державно-владного рішення щодо даної проблеми є, очевидно, істотним недоліком, вираженим у невизначеності й непослідовності всієї адміністративно-каральної політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усе вищевикладене сприяє зниженню адміністративної деліктності, заходи адміністративної відповідальності періодично переглядаються. Однак питання про адекватні засоби карального впливу так і залишаються нез'ясованими, оскільки держава ще не виробила цілісної й комплексної «картини» системи адміністративних стягнень. Ці проблеми концептуально не розглядаються також і наукою адміністративного права з причини, як видається, існування традиційних наукових підходів до них у доктрині кримінального права. Хоча для справедливості слід зазначити, що спроби розв'язання цієї проблеми все-таки

робились у роботах учених-адміністративістів: В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Г.П. Бондаренка, Ю.П. Битяка, Є.В. Додіна, С.В. Ківалова, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, І.О. Федорова, В.В. Цветкова, Ю.С. Шемшученка, В.І. Шишкіна, О.М. Якуби та ін. Водночас треба зауважити, що навіть, коли питання системи адміністративних стягнень підіймалися, їх висвітлення та дослідження не мали комплексного характеру.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження системи адміністративних стягнень і визначення її проблематики на сучасному етапі розвитку адміністративного законодавства.

Результати дослідження. Починаючи наше дослідження, слід зауважити, що адміністративні стягнення є системою, до розуміння змісту якої КУпАП вніс деякі корективи, називаючи систему адміністративних покарань переліком видів.

Система адміністративних стягнень історично формувалася в адміністративно-деліктному законодавстві України, вона була закріплена і відображалась як у законодавстві соціалістичного періоду, так і в постсоціалістичному законодавстві.

У радянський період законодавчим актом, який уперше закріпив систему заходів адміністративної відповідальності, були Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення 1980 р. В Основах були перераховані види адміністративних стягнень і здійснено опис порядку їх застосування. Була також наведена коротка характеристика кожного виду стягнення, а щодо найсерйозніших – сформульовані обмеження в частині їх застосування, у частині органів, правомочних накладати такі стягнення, і категорій громадян, до яких вони не можуть бути застосовані.

Після прийняття Основ у правовій літературі розгорнулася широка наукова дискусія, у якій обґрунтовувалися різні критерії побудови структури проекту республіканського кодексу, пропонувалися різні підходи до його змісту, проте безперечним було те, що основне призначення кодексу – охопити всі норми республіканського законодавства, які встановлюють адміністративну відповідальність. Кодекс України про адміністративні правопорушення, ухвалений 1984 року, відтворив більшість норм Основ, чим забезпечувалася необхідна єдність у загальнодержавному масштабі всього інституту адміністративної відповідальності. Водночас, за своїм змістом даний нормативний акт був значно ширшим від Основ. У КУпАП були систематизовані адміністративні стягнення, було наведено їх вичерпний перелік, коротко схарактеризований кожен вид адміністративного стягнення як з позиції їх кількісного, так і якісного параметрів.

КУпАП відтворив перелік усіх встановлених Основами адміністративних стягнень: їх було 7 і розташовувалися вони за ступенем суворості: від менш суворих до найбільш

суворих [3, с. 103]. Тим часом, у науці адміністративного права мають місце і протилежні погляди. Наприклад, В.К. Колпаков послідовно вважає, що на відміну від кримінального законодавства, де всі покарання розташовані в певній послідовності – від більш тяжких до менш тяжких; від менш тяжких до більш тяжких, щодо розташування в переліку видів адміністративних стягнень можна дійти висновку щодо оцінки законодавцем суворості кожного з видів адміністративних стягнень у їх співвідношенні між собою [8, с. 276]. Надалі ст. 24 КУпАП була доповнена 4 новими видами адміністративних стягнень.

Продовжуючи наш науковий пошук зауважимо, що відповідно до наукової правової аналогії можливо звернутися до дослідження поняття системи адміністративних стягнень на основі результатів доктринального дослідження категоріально-понятійного апарату системи стягнень у кримінальному праві. Водночас, беручи до уваги «безліч різноманітних понять системи стягнень і варіантів побудови самої системи» таких стягнень у науці кримінального права, а також спостерігаючи їх різночитання з філософськими й теоретичними уявленнями про систему правових явищ, ми все більше визнаємо необхідність вироблення нових підходів, поглядів на деякі усталені і, здавалося б, непорушні, але насправді далеко небезперечні основоположні поняття, які стосуються інституту адміністративного стягнення в цілому.

Прагнення висвітлити поняття системи стягнень, давши їй визначення, сягає своїм корінням часів, коли М.С. Таганцев трактував її щодо кримінального закону як своєрідні «сходи стягнень, розуміючи під ними сукупність каральних заходів даного Кодексу в їх взаємній супідрядності або співвідношенні» [13, с. 100]. У працях сучасних авторів дане розуміння системи стягнень відображається вже з певними варіаціями; при цьому наголошується або на вичерпному характері переліку видів стягнень, на соціальній обумовленості та сукупності видів стягнень, або на їх взаємозв'язку, взаємозалежності і взаємозамінності.

З аналізу розглянутих вище позицій можна дійти висновку, що дані визначення системи стягнень дещо тотожні, оскільки наявні в них відмінності є несуттєвими. Це цілком зрозуміло, якщо в основу таких понять покласти не наукове розуміння безпосередньо системи, а верифікувати систему стягнень як філологічне словосполучення. Система ж – це філософська за джерелом виникнення категорія, що характеризує організацію матерії та духовного світу людини [12, с. 38]. Тому додавання до права ще й філософського розуміння системи сприяє оптимальному збагаченню гносеологічного, пізнавального інструментарію при теоретичному опрацюванні даної правової проблеми. Як правильно підкреслює О.Чістяков, «філософське трактування проблеми не лише дозволяє комплексно розглянути існуючу проблему, а й є відправною точкою системного

аналізу даного явища» [15, с. 8]. Це може, до того ж, надати правовому розумінню системи певного пізнавального ефекту, привести до істотного приросту правових знань про неї. Тут значущим є й те, що характеристика права, яка дається на базі філософії або з урахуванням її положень, «не покидає «грунту права» і є характеристикою, що впливає безпосередньо з правового матеріалу, з його змісту та логіки» [4, с. 60].

При цьому зауважимо, що використання даних філософії при правовому осмисленні категорії «система адміністративних стягнень» не має мети лише філософсько-термінологічного подолання проблемного змісту зазначеної категорії [10, с. 41]. А отже, категорія «система адміністративних стягнень» як термінологічно комплексне явище та об'єкт адміністративно-правового знання повинна перебувати також у згоді з наступними вимогами, яким «повинні відповідати терміни адміністративно-правової науки» [9, с. 47–51]: по-перше, визначеності, що означає відсутність неточностей, багатозначності, незрозумілості в значеннях слів; по-друге, системності, тобто відсутності в науці випадкового скупчення термінів, системно не пов'язаних і не організованих; по-третє, дефінітивності (дефінітивна функція).

Отже, відповідно до тих вимог, яким повинна відповідати будь-яка семантична категорія права, і за допомогою діалектичного «зрощення» наведених раніше ознак, система адміністративних стягнень у своєму філософсько-правовому (широкому) розумінні постає як внутрішньоорганізована єдність, що складається з ієрархічно упорядкованої безлічі порівняно самостійних видів адміністративних стягнень, сукупність яких уособлює комплексно-функціональне призначення адміністративного стягнення в соціальному середовищі. З даного визначення з усією очевидністю впливають усі основні й характерні ознаки, яким має відповідати дефініція, що розкриває дане утворення власне як «систему адміністративних стягнень».

Перша ознака – загальна і висловлює логіку системоутворювальних зв'язків елементів будь-якої системи, зокрема й адміністративних стягнень. Види адміністративних стягнень як елементи системи адміністративних стягнень необхідно об'єднані і тим самим перебувають в об'єктивно об'єднаному стані за певними змістовними підставами, які характеризують субстанціональні особливості їх властивостей і зв'язків. Перераховані КУПАП види адміністративних стягнень мають значну кількість спільних рис, наприклад, єдиний порядок накладення, одні й ті ж цілі застосування нарешті – усі вони є заходами адміністративної відповідальності і встановлюються державою.

Друга ознака – структурно-ієрархічна єдність. Система адміністративних стягнень є дворівневою, тобто порівняно простою системою, причому види таких стягнень

утворюють другий рівень системи. Перший же рівень зазначеної системи наповнюється категорією адміністративного стягнення в його збірному сенсі, що формулюється завдяки «складанню» ознак кожного формального виду адміністративного стягнення. Система утворює єдність в результаті структурно ієрархічної впорядкованості її елементів – видів адміністративних стягнень, що визначає їх функціональні залежності та взаємодію. Адміністративні стягнення, що входять до даної системи, є саме стягненнями, тобто заходами відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення. У зв'язку з цим підкреслимо, що ні система в цілому, ні жоден її складовий елемент – вид адміністративного стягнення – не можуть визначатись по-іншому, ніж за допомогою адміністративно-деліктного регулювання. Сама ж система адміністративних стягнень побудована за допомогою розташування різних видів таких стягнень у певному порівняльному порядку: залежно від ступеня їх суворості. «Подібно до того, як це зроблено в кримінальному і трудовому праві, у КУпАП перелік дано в певній послідовності: від менш суворих до більш суворих. Іншими словами, законодавець сконструював «сходи стягнень», які будуть ураховуватись і законодавчими органами держави, і численними органами (посадовими особами), які будуть накладати такі санкції» [14, с. 45].

Чинний КУпАП закріплює одинадцять видів адміністративних стягнень, до яких відносяться: попередження; штраф; штрафні бали; оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних унаслідок вчинення адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; суспільно корисні роботи; адміністративний арешт; арешт з утриманням на гауптвахті [6]. Характеризуючи «сходи» адміністративних стягнень, не кожен із дослідників доходить висновку про закладену в них законодавцем певну закономірну послідовність. Так, наприклад, зазначається, що «за розташуванням адміністративних стягнень в системі не можна зробити висновок щодо оцінки законодавцем тяжкості (суворості) кожного зі стягнень у співвідношенні між собою» [1, с. 138]. Очевидно, що дана позиція є справедливою, проте лише частково, оскільки при визначенні закономірності послідовності розташування видів адміністративних стягнень у переліку, необхідно передусім виявити той критерій, який був покладений законодавцем в основу такої впорядкованості. Причому зауважимо, що ступінь суворості

адміністративного стягнення може бути визначений, зважаючи на різні критерії, але не кожен з них можна застосувати до порядку перерахування в законі видів адміністративних стягнень.

Ми вважаємо, що вибудовуючи перелік адміністративних покарань у КУпАП, законодавець в основу його побудови поклав ступінь суворості адміністративного стягнення залежно, в основному, від «цінності» об'єкта його обмежувального впливу. Об'єктом істотно-негативного впливу будь-якого покарання, зокрема адміністративного, виступають права, свободи й законні інтереси людини і громадянина [11, с. 152], ступінь значущості (цінність) яких відповідає послідовності їх викладу в конституційному тексті [7, с. 99]. З огляду на це законодавець при конструюванні переліку видів адміністративних стягнень поклав в їх основу таку порівняльну суворість покарання, яка обумовлена порівняльною цінністю та значущістю тих прав і свобод, обмеження яких є змістом карального впливу. Подібний підхід до побудови системи адміністративних стягнень має важливе значення, оскільки, парируючи загальний принцип економії репресії, орієнтує правозастосувача на першочергове застосування менш суворого адміністративного стягнення, якщо таке допускається санкцією відповідної статті Особливої частини КУпАП. Крім того, упорядкованість системи стягнень від менш суворих до більш суворих є показником гуманного підходу при застосуванні адміністративного стягнення, відображенням принципів справедливості, рівності і законності державно-владного примусу. З цього боку показовим є досвід законодавчого регулювання Азербайджанської Республіки, де види адміністративних стягнень перераховані в суворій відповідності з принципом побудови «від менш суворого стягнення до більш суворого» [5].

Послідовність розташування адміністративних стягнень має як принципове, так і утилітарне значення, оскільки вона: дає можливість усвідомити, як слід оцінювати порівняльну суворість кожного адміністративного стягнення законодавцем при диференціації адміністративної відповідальності; вказує на те, якому адміністративному стягненню може віддати перевагу правозастосувач при з'ясуванні питання щодо адекватного вибору та гармонійного поєднання конкретних адміністративних стягнень, обумовлених у санкції статті; допомагає також при необхідності з'ясувати питання щодо зворотної сили нового закону.

Третя ознака – відносна самостійність. Система адміністративних стягнень проявляє властивість відносної самостійної категорії, що обумовлює порівняльну автономність її функціонування, ступінь якої визначає рівень даної системи. Водночас, сама по собі система адміністративних стягнень не має прямої дії, і при розгляді конкретної справи та застосуванні адміністративного стягнення адміністративно-

юрисдикційний орган керується санкціями статей Особливої частини КУпАП, обираючи вид адміністративного стягнення, що міститься в цій санкції. Адміністративні стягнення, перераховані в КУпАП, є заходами адміністративної відповідальності, їм притаманні специфічні закономірності функціонування і кожен їх вид має свої особливості, які утворюють притаманну йому і лише йому індивідуальність. Це більшою мірою підтверджує факт взаємозв'язку та взаємозумовленості системи адміністративних стягнень з окремими видами адміністративних стягнень, виражених у санкції закону.

Четверта ознака – відносна стійкість. Система адміністративних стягнень – відносно стійка правова категорія, у межах якої допустимі зміни властивостей її елементів – видів адміністративних стягнень і їх зв'язків. Звідси випливає також, що дана система носить не відкритий характер, однак це не завжди тотожно висновку про вичерпний характер переліку адміністративних стягнень. Встановлений законом перелік видів адміністративних стягнень є лише показником досягнутого державою рівня правового розвитку і має тільки формальну та відносну цінність. Сам же зміст адміністративного стягнення у світлі спільного знаменника, виведеного з характеристик кожного виду адміністративного стягнення, є набагато важливішим фактором, і якщо не враховуються також ступінь суворості та інші сукупні ознаки адміністративного стягнення, то об'єктивність системи таких стягнень виявиться ефемерною. Зміна переліку видів адміністративних стягнень як формальна процедура не обов'язково завжди тягне за собою трансформацію самої системи адміністративних стягнень.

Отже, з аналізу розглянутих вище ознак доходимо висновку про те, що в правовому (вужькому) розумінні система адміністративних стягнень є як відносно самостійною і стійкою в структурі адміністративного примусу, упорядкованою за критерієм порівняльної суворості сукупністю видів адміністративних стягнень, взаємодія і взаємозв'язок яких обумовлені єдністю функціонального призначення адміністративного покарання в адміністративно-каральній політиці держави.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що система адміністративних стягнень у тому вигляді, у якому вона представлена в КУпАП, носить фрагментарний з точки зору логічного взаємозв'язку її елементів характер. Це виражається, зокрема, в тому, що, формулюючи санкції окремих статей Особливої частини КУпАП, законодавець як альтернативні (взаємозамінні) визначає (змушений визначати) адміністративні стягнення, ступінь суворості яких навряд чи можна порівняти. Тому не дивно, що в деяких статтях Особливої частини КУпАП з адміністративним стягненням у вигляді штрафу межує таке адміністративне стягнення, як адміністративний арешт, ступінь суворості якого не лише

не є наближеним, а й істотно протиставляється ї, тим самим, є диспропорційним. Отже, наявна система адміністративних стягнень, «щаблі» суворості якої розташовуються на різній один від одного «відстані» або, кажучи точніше, «сходи» адміністративних стягнень з відсутністю ряду послідовних «ступенів». Звідси система адміністративних стягнень вочевидь потребує таких заходів юридичної відповідальності, застосування яких надало б їй взаємосполучного, спадкоємного за ступенем порівняльної суворості та логічно закінченого характеру. Водночас, вищесказане не означає, що правозастосувач не повинен дотримуватися того переліку стягнень, який встановлений ст. 24 КУпАП. У правовій державі, де права, свободи і межі їх обмеження встановлюються тільки законом, суди, органи, посадові особи, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, не мають права ні за яких обставин відступати від встановленого переліку адміністративних стягнень і зобов'язані чітко керуватися ним при здійсненні адміністративної юрисдикції.

Література

1. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. / під ред. В.Б. Авер'янова; у двох томах: том 1. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. – 584 с.
2. Административное право Украины: учебник / В.Б. Аверьянов, Е.В. Додин и др.; под общ. ред. С.В. Кивалова; МОН Украины, ОНЮА. – Х.: Одиссей, 2006. – 880 с.
3. Административная ответственность в СССР / под ред. В.М. Манохина, Ю.С. Адушкина. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 1988. – 168 с.
4. Гегель Г.В. Философия права / под ред. Д.А. Керимова, В.С. Нерсисянц; пер. с нем. Б.Г. Столпнера, М.И. Левиной. – М.: Мысль, 1990. – 524 с.
5. Кодекс административных проступков Азербайджанской Республики от 11 июля 2000 г. № 905-IQ (в ред. от 6 января 2004 г.) // Сборник законодательных актов Азербайджанской Республики. – 2000. – №8. – С. 584.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. №8073-Х. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 03.03.2018)
7. Козлов Ю.М. Административное право: учебник / Ю.М. Козлов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Юристъ, 2003. – 318 с.
8. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
9. Максимов И.В. Терминология как первичный элемент системы науки административного права: основные свойства и предъявляемые требования / И.В.

Максимов // Административное и информационное право (состояние и перспективы развития): сборник статей / под ред. И.Л. Бачило, Н.Ю. Хаманева. – М., 2003. – С. 47–51.

10. Малинова И.П. Философия права (от метафизики к герменевтике) / И.П. Малинова. – Екатеринбург, 1995. – 657 с.

11. Малько А.В. Законные интересы как правовая категория / А.В. Малько, В.В. Субочев. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 359 с.

12. Могилевский В.Д. Методология систем: вербальный подход / В.Д. Могилевский. – М.: ОАО «Издательство «Экономика», 1999. – 251 с.

13. Таганцев Н.С. Русское уголовное право: лекции: часть общая: в 2 томах, том II, науч. изд. / Н.С. Таганцев; под ред. Н.И. Загородникова. – М.: Наука, 1994. – 393 с.

14. Федоров І.О. Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: монографія / І.О. Федоров. – Запоріжжя: ТОВ «ВПД Запоріжжя», 2006. – 144 с.

15. Чистяков А.А. Уголовная ответственность и механизм формирования ее основания: монография / А.А. Чистяков. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и порядок, 2002. – 275 с.

References

1. Administrative law of Ukraine. Academic course: underground. In two volumes: Volume 1. General part / ed. College: V. B Averyanov. K., 2004, 584 p.

2. Administrative law of Ukraine: textbook / V. B. Averyanov, E. V. Dodin et al., ONUA. X.: Odyssey, 2006, 880 p.

3. Administrative responsibility in the USSR / V. M. Manohina, Y. S. Adushkina. Saratov: Publishing House of Saratov University, 1988, 168 p.

4. Hegel, G. V. Philosophy of law. M., 1990, 524 p.

5. Code of Administrative Offenses of the Republic of Azerbaijan of July 11, 2000 No. 905-IQ (edited on January 6, 2004). Collection of Legislative Acts of the Republic of Azerbaijan, 2000, No.8, P. 584.

6. Code of Ukraine on Administrative Offenses of December 07, 1984, No. 8073-X. [Electronic resource]. Access mode to the resource: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (application date: 03.03.2018)

7. Kozlov, Y. M. Administrative law: a textbook. 2 ed. M.: Lawyer, 2003, 318 p.

8. Kolpakov, V. K Administrative and tort law phenomenon: Monograph. K., 2004, 528 p.

9. Maksimov, I. V. Terminology as the primary element of the system of the science of administrative law: the main properties and the requirements imposed. *Administrative and information law (state and prospects of development): a collection of articles*. M., 2003, P. 47–51.

10. Malinova, I. P. Philosophy of law (from metaphysics to hermeneutics). Yekaterinburg, 1995, 657 p.
11. Malko, A. B., Subochev, V. V. Legal interests as a legal category. St. Petersburg, 2004, 359 p.
12. Mogilevsky, V. D. Methodology of systems: a verbal approach. M., 1999, 251 p.
13. Tagantsev, N. S. Russian Criminal Law: Lectures: Part of the General. In 2 volumes. Volume 2. Scientific. ed. M.: Nauka, 1994, 393 p.
14. Fedorov, I. O. The codification of the administrative and tort law of Ukraine: a monograph. Z., 2006, 144 p.
15. Chistyakov, A. A. Criminal liability and the mechanism of formation of its basis: a monograph. M., 2002, 275 p.